

Kan een moderne samenleving zorg dragen?

Dirk Holemans

Wie het klimaatdebat volgt, ziet met de regelmaat van de klok technische mirakeloplossingen passeren. Krijgen we de uitstoot van broeikasgassen niet snel genoeg naar beneden? Dan steken we die toch gewoon in de grond. Zijn die grote vrachtschepen op diesel erg vervuilend? Dan gaan we die gewoon allemaal laten draaien op waterstof, toch? Telkens zit er dezelfde logica achter: door klimaatontwrichting te reduceren tot een technologisch oplosbaar probleem, moet de politiek of het bedrijfsleven niet de verantwoordelijkheid nemen om het te hebben over economische en maatschappelijke veranderingen. En zo komt er ook geen debat over ongelijke machts- en uitbuitingsverhoudingen. Want stel je voor, we gaan onze moderne samenleving toch niet in vraag stellen. Maar wat is dat eigenlijk, het moderne leven?

Onze moderne samenleving is gestoeld op Verlichtingswaarden zoals autonomie, vrijheid, recht en rede, maar ook op een scheiding tussen mens en natuur — het cartesische denken — dat de basis legde voor ons economisch bestel en de daarmee verbonden plundering van de planeet. Etienne Vermeersch formuleerde dit helder in zijn milieu-essay *De Ogen van de Panda*. Als rationeel denker was hij overtuigd van de Verlichtingswaarden, tegelijk legde hij de oorzaak van de ecologische crisis bij het zogenaamde WTK-bestel: een elkaar versterkende ontwikkeling van westerse wetenschap, technologie en kapitalisme. Door zijn arrogant technologisch optimisme blijft dit bestel blind voor de schade die het aanricht. Want elk probleem lossen we dus wel op door technologische innovatie, de aanpak van de zogenaamde ecomodernisten of *technofixers*. De Britse antropoloog Jason Hickel stelt hierbij de vraag waarom we elke dag worden aangemoedigd om te geloven in de Verlichtingswaarde kritisch denken, maar die niet mogen toepassen op ons economisch systeem, het kapitalisme, en de daarmee verbonden machtsverhoudingen en ongelijkheden.

Om dit concreet te maken voor het moderne leven: gaat dat over een samenleving die zorgt dat al haar leden zich kunnen ontplooiën, door te voorzien in basisbehoeften zoals gezond voedsel en een degelijke woonst, emancipatorisch onderwijs, hoogstaande gezondheidszorg, een sterke rechtsstaat en een levende democratie? Of hoort daar ook

het recht op grenzeloze consumptie bij, een economie die verslaafd is aan groei, waarbij we de stabiele levensvoorwaarden op aarde op het spel zetten? Waarbij we ontkennen dat onze rijkdom gebouwd is op eeuwenlange uitbuiting en plundering van andere delen van de wereld, alsook het in eigen samenleving profiteren van niet of veel te weinig betaalde zorgarbeid? Kunnen we vanuit kernwaarden van de Verlichting zoals rede, vrijheid en solidariteit, kritisch het WTK-bestel ter discussie stellen?

De oplossing die de dominante machthebbers in onze samenleving naar voor schuiven om dit debat niet te voeren, is — jawel — een nieuwe *technofix*. Ze stellen dat ontkoppeling tussen economische groei en milieudruk mogelijk is: onze economie blijft groeien terwijl we minder beslag leggen op de aarde. En als we kijken naar de uitstoot van broeikasgas, zijn er inderdaad landen die hun broeikasgasuitstoot verminderen terwijl hun economie licht verder groeit. Dat is mogelijk als je bijvoorbeeld kolencentrales sluit en investeert in hernieuwbare energie. Maar ook die hernieuwbare energie is niet eindeloos, want ze komt, net als elke andere productie, met een nood aan materialen.

Het is deze materialenblik die toont waarom van ontkoppeling geen sprake is. Als we kijken naar de *materialenvoetafdruk* van moderne hoog-inkomenslanden, dan vereist onze levenswijze maar liefst 28 ton materiaal per inwoner, per jaar! Dat is tien keer meer dan in lage-inkomenslanden. Wetenschappers geven aan dat een duurzaam niveau op ongeveer acht ton per jaar ligt. En al die materialen komen niet uit de lucht vallen. Ze worden steevast in andere delen van de wereld opgedolven en verwerkt. En zo komen we tot de andere ecologische crisis: het ineenstorten van de biodiversiteit. Want onze grondstoffenhonger is catastrofaal voor het diverse leven op aarde. Volgens de Verenigde Naties is maar liefst tachtig procent van het verlies van biodiversiteit verbonden met het ontginnen en verwerken van grondstoffen. Om onze vraag naar hout en veevoeder bijvoorbeeld, kappen we elk jaar opnieuw een bosgebied ter grootte van Nederland. Maar ook het zand nodig in de bouw geraakt op. Voor elke kilometer auto-snelweg is er bijvoorbeeld 30.000 ton zand nodig.

Technofixers stellen dat we dit gaan oplossen door producten efficiënter te produceren, met minder materialen en energie, en toestellen energiezuiniger maken. Dat gebeurt inderdaad, maar in een groeiverslaafde economie betekent dat gewoon dat we hiermee behaalde winst opnieuw investeren in meer productie en consumptie. Dit reboundeffect is ondertussen op tal van vlakken aangetoond: we produceren meer efficiënte toestellen, maar we kopen en gebruiken er meer. Een recente analyse van 835 wetenschappelijke artikelen besluit dat we de massieve en snelle reducties in emissies, noodzakelijk om klimaatontwrichting tegen te houden, niet kunnen realiseren binnen de geobserveerde mate van ontkoppeling. En ontkoppeling op vlak van materialen is nog helemaal niet aan de orde: de materialenvoetafdruk per inwoner steeg in de Europese Unie met nagenoeg een derde van 1995 tot 2015.

Dat brengt ons tot de kernvraag die het ecologisme stelt ten aanzien van de huidige invulling van de moderne samenleving: hoeveel is genoeg? Of nog, als we solidariteit ernstig nemen: hoeveel vinden wij genoeg zodat er voldoende is voor iedereen op aarde? Als we een stabiele en rechtvaardige wereld willen achterlaten, moeten we ervoor zorgen dat de sociale en ecologische kosten van de duurzaamheidstransities

in rijkere delen van de wereld niet gewoon opnieuw worden doorgeschoven naar de armere delen, bovenop de historische ongelijkheden. Dit vergt het dekoloniseren van consumptie en productie, aangezien onduurzame consumptie door rijkere groepen, op basis van 'zo goedkoop mogelijk', enkel mogelijk is door neokoloniaire vormen van extractie, toeëigening en handel.

Uitdagende tijden vragen om sterke beeldspraak. Misschien zitten we niet op de Titanic, maar we zitten alleszins ook niet met zijn allen op hetzelfde dek van het mensenschip. Een groep hogere inkomens zit op het bovenste dek, genietend van de zon en de non-stop catering, terwijl ze aan de lager gelegen groepen blijven beloven dat er ooit bovenaan voor iedereen plaats zal zijn. Daarbij ontkennen ze dat het bovenste dek niet functioneert zonder uitbuiting van het onderste.

Het debat is dus hoe we onze moderniteit kunnen moderniseren, waarbij we de waarden rede, autonomie, democratie, vrijheid en gelijkheid behouden, maar er een fundamenteel zorgperspectief aan toevoegen. Een zorgperspectief dat kan toelaten een nieuw economisch model te ontwikkelen dat zorg wil dragen en aarde en mens beschermt. Daarbij vormen we onze waarde-onttrekkende economie om tot een waardecreërende, generatieve economie. Telkens als we economische waarde creëren, zorgen we ervoor dat het ook sociaal en ecologisch waardevol is. Denk aan de boer die zijn bodem niet uitput en omploegt, maar de bodemkwaliteit koestert en zorgt voor biodiversiteit op en langs zijn akkers. En meer zorgpersoneel krijgt weer de tijd om kwali-tijd te besteden aan warm, menselijk contact. Eigenlijk is dat niet meer dan de redelijkheid zelve.